

ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНІ ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Барбашова Ірина Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-7410-4115

докторка пед. наук, професорка, професорка кафедри педагогіки

Бердянський державний педагогічний університет

Україна

***Анотація.** Визначено поняття тимчасово переміщеного закладу вищої освіти, наведено кількість та місця релокації переміщених закладів вищої освіти, схарактеризовано моделі переміщення закладів вищої освіти, розкрито ризики збільшення освітніх утрат та механізми їхнього подолання.*

За термінологією Закону України «Про вищу освіту», *тимчасово переміщеним* є заклад вищої освіти, який за рішенням засновника змінив своє місцезнаходження з тимчасово окупованої території до населеного пункту на території, що є підконтрольною українській владі.

Здійснене російською федерацією воєнне вторгнення (лютий 2022 р.) зробило неможливим правовий аспект діяльності закладів вищої освіти на територіях України, які виявилися окупованими або на них відбуваються бойові дії. З цієї причини уповноваженими органами влади було прийнято рішення про необхідність переміщення закладів вищої освіти на підконтрольну Україні територію. До моменту переміщення для цих ЗВО були унеможливлені банківські операції, закрито доступ до ЄДЕБО.

За оперативними даними Міністерства освіти і науки України станом на липень 2023 р. з Донецької, Луганської, Херсонської, окремих регіонів Запорізької та Харківської областей було переміщено (разом з першою хвилею переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлені структурні підрозділи ЗВО форми власності – державні, комунальні, приватні. Переважну частину (14 ЗВО)

вдруге переміщено до безпечніших регіонів країни після широкомасштабного вторгнення ворога (у березні та квітні 2022 р.).

Заклади вищої освіти релоковано до 13 областей країни та міста Києва. Питому вагу переміщених університетів розташовано на території ЗВО, що є спорідненими за освітніми галузями або в інших освітніх закладах. Значну кількість релокованих ЗВО (8) розміщено в Дніпропетровській області (у Дніпрі – 6, у Кривому Розі – 2), у містах Запоріжжя (3) т Київ (3). По 2 ЗВО переміщено до Донецької області, міст Івано-Франківськ, Кропивницький, Луцьк; по одному ЗВО – до Полтавської області та міст Вінниця, Миколаїв, Одеса, Рівне, Тернопіль, Хмельницький.

Слід зазначити, що на відміну від 2014 року, коли університети здійснювали релокацію за так званою повноцінною (розширеною) моделлю, тобто з переїздом більшості викладацького складу та студентського контингенту, у 2022 році переміщення ЗВО реалізовано за напіввіртуальною (мінімальною) моделлю – з переїздом окремих служб і працівників до інших міст і, як правило, до партнерських освітніх закладів; при цьому студенти й викладачі, незалежно від місць їхнього перебування, продовжують навчатися та працювати в онлайн форматі.

Цілком зрозуміло, що найближчим часом переміщені заклади вищої освіти не зможуть зібрати у повному обсязі ані викладачів, ані здобувачів у пунктах своєї релокації. Це пояснює той факт, що на весні 2022 року учасники освітнього процесу змушені були евакуюватися до різних міст і селищ України та інших держав. Отже, є підстави вважати релоковані університети своєрідними бек-офісами з надання освітніх послуг у дистанційній формі. За таких умов виникає загроза довгострокових ризиків збільшення освітніх утрат і, як наслідок, зниження якості вищої освіти [1; 2].

Ризики збільшення освітніх втрат і зниження якості освіти спричиняють такі фактори:

– тривалі перерви в освітньому процесі: університети, які опинилися в тимчасовій окупації, вимушені були відправити студентів на канікули; частина

закладів відновила процес навчання в березні, а частина – пізніше, після свого переміщення на підконтрольні території. Це призвело до збільшення обсягу навчального навантаження й нерівномірного опанування навчальних матеріалів, особливо на студентів випускних курсів (для них неможливо було перенести окремі компоненти освітньої програми на наступний семестр, тому єдиною доступною опцією стала академічна відпустка);

– перед евакуйованими до відносно безпечних регіонів студентами зазвичай постає проблема заробітку коштів на життя; відтак, вони змушені працювати, а це звичайно відвертає їх від якісного навчання. Цей ризик підсилюють ще типові проблеми з доступом до медичних, юридичних послуг, житла та стабільної роботи;

– багато закладів освіти, як в Україні, так і поза нею, отримали можливість надати евакуйованим студентам безплатні послуги з онлайн-прослуховування окремих навчальних курсів за місцем безпосереднього проживання, що створює підстави для потенційного переведення здобувачів до нових університетів і відповідного зменшення кількості студентів у ЗВО, де вони навчалися до воєнного вторгнення рф;

– комфортніші умови для роботи в українських і європейських ЗВО можуть знайти й молоді та перспективні викладачі, отже, їхня кількість у переміщеному університеті може критично зменшитися;

– окремі переміщені університети втратили доступ до значного обсягу електронної інформації, наприклад до системи електронного навчання, електронних журналів, системи електронного документообігу, бібліотечних ресурсів тощо (на жаль, у багатьох українських ЗВО раніше не практикували збереження інформації на серверах, розміщених в інших регіонах України та інших країнах);

– суттєві перешкоди щодо роботи викладачів та навчання здобувачів, що вони з різних причин залишилися на тимчасово окупованій території: нестабільність або відсутність інтернет-зв'язку, підвищена життєва небезпека у

разі, якщо окупаційній владі відомо про продовження дистанційної освітньої діяльності в українських ЗВО;

– потреба певним чином реагувати на прояви колабораціонізму викладачів, що вони виконують професійну педагогічну діяльність за російськими освітніми стандартами й програмами в закладах, створених країною-агресором на тимчасово окупованих територіях. У таких випадках (якщо про них відомо та є доведені докази) адміністрація переміщеного університету має право в односторонньому порядку анулювати трудові відносини з працівниками-колаборантами;

– важливість особливої підтримки двічі переміщених державних ЗВО, адже відомо, що навіть одноразове переміщення вкрай негативно та довго впливає на функціонування освітніх закладів);

– різке зниження контингенту студентів: Єдиною державною електронною базою з питань освіти зафіксований той факт, що в ході вступної кампанії – 2022 орієнтовно 20 релокованих освітніх закладів зовсім залишилось без вступників. Імовірно ці переміщені заклади (переважно вони є відокремленими структурними підрозділами), мають еволюціонувати в напрямі приєднання до більш потужних університетів.

Стан вітчизняної вищої освіти в умовах воєнного часу викликає необхідність визначення способів відшкодування понесених освітніх утрат. У міжнародній практиці організації освіти відомими є два таких способи: перший – скорочення канікул, у наслідок чого збільшується тривалість навчання; другий – збільшення тривалості навчального тижня до шести днів. Проте, ці заходи не є популярними серед здобувачів вищої освіти та створюють у них певне психологічне напруження.

Імовірно, компенсаційні механізми подолання освітніх утрат мають передбачати: 1) оцінку освітніх потреб (діагностика якості вищої освіти різних рівнів з метою виявлення прогалин у засвоєнні здобувачами знань і навичок), адже неможливо розв'язати проблему без усвідомлення її глибини та складності; 2) вибір стратегії усунення освітніх утрат, орієнтованої на актуальний стан вищої

освіти та перспективи її розвитку, визначення питомої ваги різних учасників освітнього процесу в елімінації понесених утрат, узгодження віх зовнішніх і внутрішніх стабілізаційних впливів та корекцію їхньої ефективності;

3) адаптацію змістового й технологічного компонентів навчання у вищій школі до викликів сьогодення та потреб здобувачів, зокрема, зосередженість освітніх програм на головних проблемах професійної підготовки майбутніх фахівців, розширення обсягу додаткових освітніх послуг та їх урізноманітнення – функціонування в університетах класів або курсів для вступників, можливість здобувати післядипломну освіту, підготовка іноземних студентів тощо;

4) формування у викладачів мотивації та готовності реалізовувати розроблену стратегію, надання їм відповідної методичної допомоги; 5) надання суб'єктам вищої освіти базової психологічної підтримки з метою подолання негативних наслідків пережитих травматичних і стресових подій.

Висновки. Отже, тимчасово переміщений заклад вищої освіти є новим феноменом педагогічної теорії та практики в Україні. Окрім констатації характерних ознак переміщених освітніх закладів постає проблема прогнозування напрямків їхнього розвитку по поверненні на звільнені від агресора території.

Список використаних джерел:

1. Топузов О., Головка М. & Локшина О. (2023). Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*, (1), 5–13.
2. Чикалова М. & Юхно Н. (2023). Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український педагогічний журнал*, (3), 13–22.